

GHPS - GLOBAL HEALTH PROFESSIONAL SURVEY

Karel DOHNAL

Souhrn:

Lze očekávat, že za současného vývoje kuřáctví ve světě během příštích padesáti let zemře na následky užívání tabáku téměř půl miliardy lidí. Jednou ze strategií vedoucích ke snížení počtu onemocnění a úmrtí v důsledku kouření je zvýšit zapojení zdravotnických pracovníků do prevence a léčby kuřácké závislosti.

V roce 1999 vyústilo společné úsilí WHO a CDC (US Centers for Disease Control and Prevention) o globální přístup k řešení kuřácké problematiky přípravou projektu GYTS (Global Youth Tobacco Survey) zaměřeného na mládež. Na žádost řady zemí byli do výzkumu zařazeni i zdravotničtí pracovníci.

V roce 2005 proběhla v šesti WHO regionech pilotní studie GHPS. Úspěšný průběh a výsledky pilotní studie vedly k rozšíření projektu do dalších čtyřiceti zemí světa v průběhu školního roku 2005/2006. Je předpoklad, že do konce roku 2008 bude zmapováno všech 192 členských zemí WHO.

Projekt sleduje údaje o prevalenci a okolnostech kouření cigaret a dalších tabákových výrobků, znalosti a postoje ke kouření, postavení zdravotnických pracovníků v systému poskytování léčby kuřácké závislosti a výukou odvykacích metod.

Studie se zúčastnily všechny školy v ČR poskytující výuku v oborech všeobecné lékařství, stomatology a ošetrovatelství. Byli osloveni všichni studenti třetích ročníků stomatology a ošetrovatelství a polovina studentů medicíny. Sběr dat byl prováděn během běžné výuky formou anonymních dotazníků, vyplňovaných samotnými studenty.

Projekt byl podpořen MZ ČR, koordinací sběru dat byl pověřen SZÚ Praha. Vlastní sběr dat prováděly regionální zdravotní ústavy a univerzitní pracoviště.

Tato studie přináší nepříznivé údaje o prevalenci kouření mezi budoucími zdravotnickými pracovníky, v sedmi zemích z deseti je prevalence vyšší než dvacet procent. Obdobná situace je i v České republice a to vyžaduje přijmout taková opatření, která by tento nepříznivý stav upravila.

Zdravotničtí pracovníci, kteří kouří, vysílají nejednoznačný signál svému okolí, a zejména svým pacientům. Vysoká odborná úroveň a profesionální přístup k pacientům kuřákům nemusí být vůbec efektivní, pokud pacient vidí, že ten, kdo mu radí, sám kouří. Být nekuřáckým vzorem by mělo patřit k samozřejmým povinnostem všech zdravotnických pracovníků.

Klíčová slova: kouření, prevalence, zdravotničtí pracovníci

Lze očekávat, že za současného vývoje kuřáctví ve světě během příštích padesáti let zemře na následky užívání tabáku téměř půl miliardy lidí. Zdravotničtí pracovníci se na snižování počtu kuřáků a zdravotních dopadů kouření mohou podílet rozhodujícím způsobem. Dokonce i krátká a jednoduchá intervence z úst zdravotníka může významným způsobem ovlivnit kuřácké chování. Jednou ze strategií

vedoucích ke snížení počtu onemocnění a úmrtí v důsledku kouření je zvýšit zapojení zdravotnických pracovníků do prevence a léčby kuřácké závislosti.

V roce 1999 vyústilo společné úsilí WHO a CDC (US Centers for Disease Control and Prevention) o globální přístup k řešení kuřácké problematiky přípravou projektu GYTS (Global Youth Tobacco Survey) zaměřeného na mládež. V roce 2000 byla studie rozšířena na školské pracovníky GSPS (Global School Personnel Survey).

Na žádost řady zemí byli do výzkumu zařazeni i zdravotničtí pracovníci. Na přípravě GHPS (Global Health Professional Survey) se podílela i CPHA (Canadian Public Health Association) a ACS (American Cancer Society).

V roce 2005 se tématem Světového dne bez tabáku WHO (World no tobacco day) stala role zdravotníků v kontrole tabáku. Zdravotničtí pracovníci a jejich představitelé si stále více uvědomují své možnosti i zodpovědnost při řešení této problematiky.

Ve stejném roce proběhla v šesti WHO regionech pilotní studie GHPS. Účastnickými zeměmi byly Albánie, Argentina, Bangladéš, Chorvatsko, Egypt, Bosna a Hercegovina, Indie, Filipíny, Srbsko a Uganda. Úspěšný průběh a výsledky pilotní studie vedly k rozšíření projektu do dalších čtyřiceti zemí světa v průběhu školního roku 2005/2006. Je předpoklad, že do konce roku 2008 bude zmapováno všech 192 členských zemí WHO.

Projekt sleduje údaje o prevalenci a okolnostech kouření cigaret a dalších tabákových výrobků, znalosti a postoje ke kouření, postavení zdravotnických pracovníků v systému poskytování léčby kuřácké závislosti a výukou odvykacích metod.

Metodika

Studie se zúčastnily všechny školy v ČR poskytující výuku v oborech všeobecné lékařství, stomatology a ošetřovatelství. Byli osloveni všichni studenti třetích ročníků stomatology a ošetřovatelství a polovina studentů medicíny. Sběr dat byl prováděn během běžné výuky formou anonymních dotazníků, vyplňovaných samotnými studenty.

Projekt byl podpořen MZ ČR, koordinací sběru dat byl pověřen SZÚ Praha, MUDr.Sovinová. Vlastní sběr dat prováděly regionální zdravotní ústavy a univerzitní pracoviště.

Výsledky

V České republice je největší zastoupení kuřáků je mezi studenty ošetřovatelství (32,7 %). Obdobná situace je u stomatologů (32,5 %), poněkud lepší jsou hodnoty u studentů medicíny (21,6 %), srov. tab.1.

V tabulce 2 je uvedeno zastoupení pravidelných, denních kuřáků, nejpříznivější situace je opět mezi studenty medicíny.

Nutnost zapálit si do půlhodiny po probuzení uvádí kolem 17 % kuřáků a není rozdíl mezi studenty jednotlivých škol, srov. tab. 3.

Tabulky 4, 5, 6 porovnávají prevalenci budoucích zdravotnických pracovníků v České republice a v zemích, které se zúčastnily pilotní studie GHPS. Tato studie přináší nepříznivé údaje o prevalenci kouření mezi budoucími zdravotnickými pracovníky, v sedmi zemích z deseti je prevalence vyšší než dvacet procent. Obdobná situace je i v České republice a to vyžaduje přijmout taková opatření, která by tento nepříznivý stav upravila. Varovné je, že čeští studenti všech specializací a ještě chorvatští

studenti medicíny nejsou zcela přesvědčeni o tom, že by výuka odvykacích metod měla být součástí výuky (61–71 %). Ostatní země vykazují hodnoty nad 90 %.

Tabulka 8 uvádí na základě údajů studentů počty zařízení - škol a klinik, ve kterých je vydán zákaz kouření. Vymáhání zákazu se děje v polovině zařízení sloužících pro vzdělávání lékařů a stomatologů, v zařízeních pro výuku ošetřovatelství je zákaz vymáhán ve dvou třetinách případů. Poměrně vysoké procento studentů přiznalo, že v areálu školy nebo nemocnice kouřilo, medicí dokonce ve třiceti procentech – srov. tab. 9.

Diskuse

Zdravotničtí pracovníci, kteří kouří, vysílají nejednoznačný signál svému okolí, a zejména svým pacientům. Vysoká odborná úroveň a profesionální přístup k pacientům kuřákům nemusí být vůbec efektivní, pokud pacient vidí, že ten, kdo mu radí, sám kouří. Být nekuřáckým vzorem by mělo patřit k samozřejmým povinnostem všech zdravotnických pracovníků.

Studie se účastní studenti třetích ročníků, kteří ještě obvykle nemají pravidelný kontakt s pacienty. Je rozdíl mezi studenty medicíny a stomatologie na straně jedné a ošetřovatelství na straně druhé. Třetí ročník ošetřovatelství je ročníkem posledním, můžeme tedy předpokládat, že pokud je výuka odvykacích metod do příslušného curricula zařazena, studenti se s ní v době sběru dat již setkali. Studenti všeobecného lékařství a stomatologie se s touto problematikou obvykle setkávají až ve vyšších ročnících. Je tedy nevhodné extrapolovat tyto výsledky na praktikující lékaře a stomatology.

Další nevýhodou je to, že studie opomíjí další zdravotnické pracovníky, kteří se v praxi problematikou kuřáckého odvykání zabývají, u nás se jedná například asistenti hygienické služby, psychologové.

Prevalence kuřáctví se v jednotlivých zemích nezjišťuje jednotnou metodikou, výsledky se nedají zcela srovnávat.

Závěry a doporučení

- Je nezbytné, aby si studenti daleko více uvědomovali, jak důležitou roli hrají pro pacienty a veřejnost. Jde zejména o jejich vlastní kouření, o potřebu být příkladem nekouření.
- Věnovat se ve výuce posilování zodpovědnosti za informování pacientů a poskytování pomoci při odvykání kouření.
- Zvýšit zapojení sester do těchto aktivit.
- Je důležité rozšířit výuku na důkazech založených odvykacích metod ve všech zdravotnických oborech, zejména ve výuce ošetřovatelství.
- Je třeba podporovat nekuřáctví zdravotnických pracovníků jako sociální normy a poskytnout léčení tabákové závislosti ve vzdělávacích institucích.
- Je třeba zvýšit ochranu nekuřáků před expozicí tabákovému kouři na veřejných místech zejména zpřísněním legislativy.
- Podpořit monitorování a výzkum zdravotních a sociálních determinant užívání tabáku.
- Zopakovat studii po určité době a vyhodnotit případné změny.
- Využít výsledky studie v programech prevence a podpory zdraví - Zdraví 21, Evropa bez tabáku, NEHAP, atd.

- Pokračovat v mezinárodní spolupráci, zavedení efektivního systému trvalého sledování a výměny dat týkajících se užívání tabáku.
- Přijmout společný standardizovaný přístup k boji s tabákovým rizikem.

Tabulka č.1

POČTY ŠKOL A STUDENTŮ, GHPS ČR

	STOMATOLOGIE	MEDICINA	OŠETŘOVATELSTVÍ
Počet škol příslušného směru	2	7	18
% zúčastněných škol	100	100	100
Počet studentů 3. ročníků příslušného směru	157	689	356
% zúčastněných studentů	96	95	86

Tabulka č.2

PREVALENCE KOUŘENÍ, GHPS ČR

	Současný kuřák *	Pravidelný, denní kuřák
Medicína	21,6 %	3,5 %
Stomatologie	32,5 %	8,9 %
Ošetřovatelství	32,7 %	9,3 %

*(Současný kuřák kouří jeden či více dnů v měsíci)

Tabulka č. 3

NUTNOST ZAPÁLIT SI DO 30 MINUT PO PROBUZENÍ, GHPS ČR

Medicína	16,8 %
Stomatologie	17,1 %
Ošetřovatelství	16,6 %

Tabulka č. 4

SOUČASNÍ KUŘÁCI MEDICI V %, GHPS, SROVNÁNÍ GHPS - PILOTNÍ STUDIE A ČR

	Celkem	Muži	ženy
Albánie	43,3	65,1	35,7
Argentina	35,5	33,4	36,5
Chorvatsko	36,6	35,9	37,1
Egypt	7,9	12,9	1,2
Srbsko	18,9	23,8	15,9
Uganda	2,8	4,1	0
Česká republika	21,6	26,0	19,8
2.LF UK	24	30	22

Tabulka č. 5

SOUČASNÍ KUŘÁCI STUDENTI STOMATOLOGIE V %, GHPS, SROVNÁNÍ PILOTNÍ STUDIE A ČR

	celkem	muži	ženy
Albánie	30,1	38,0	22,0
Bangladéš	22,2	46,7	3,3
Indie	9,6	14,9	18,1
Srbsko	42,5	30,2	47,2
ČR	32,5	29,4	34,4

Tabulka č. 6

SOUČASNÍ KUŘÁCI STUDENTI OŠETŘOVATELSTVÍ V %, GHPS, SROVNÁNÍ PILOTNÍ STUDIE A ČR

	celkem	muži	ženy
Albánie	41,5	57,5	36,4
Bosna a Hercegovina	33,0	27,3	34,8
Uganda	0,5	3,3	0
ČR	32,7	*	33,2

* méně než 10 osob

Tabulka č. 7

POČTY STUDENTŮ, KTEŘÍ SE DOMNÍVAJÍ, ŽE BY SOUČÁSTÍ VÝUKY MĚL BÝT NÁCVIK TECHNIK K ZANECHÁNÍ KOUŘENÍ GHPS, SROVNÁNÍ PILOTNÍ STUDIE A ČR. ŽENY A MUŽI SPOLEČNĚ

	medici	studenti stomatologie	studenti ošetrovatelství
Albánie	97,1	97,9	96,7
Argentina	91,3		
Bangladéš		97,5	
Chorvatsko	71,7		
Egypt	92,5		
Bosna a Hercegovina			90,3
Indie		99,0	
Srbsko	95,9	91,5	
Uganda	97,3		97,1
ČR	61,0	71,4	66,5
2. LF UK	80,0		

Tabulka č.8

ZÁKAZ KOUŘENÍ A JEHO VYMÁHÁNÍ VE ŠKOLE A NA KLINIKÁCH PODLE ÚDAJŮ STUDENTŮ, GHPS, ÚDAJE ZA ČR

	Platí zákaz kouření	Zákaz je vymáhán
medicína	95,6	52,0
stomatologie	88,9	49,0
ošetřovatelství	89,6	67,0

Tabulka č.9

DODRŽOVÁNÍ ZÁKAZU KOUŘENÍ STUDENTY VE ŠKOLE A NA KLINIKÁCH, GHPS, ÚDAJE ZA ČR A 2.LF UK

	Kouřili v areálu školy v minulém roce		Kouřili v budově školy v minulém roce	
	ČR	2.LF UK	ČR	2.LF UK
medicína	29,5	18,5	1,7	9,0
stomatologie	21,4		1,7	
ošetřovatelství	27,0		0,9	

Literatura

Tobacco Use and Cessation Counseling - Global Health Professionals Survey Pilot Study, 10 Countries, 2005, MMWR Weekly, May 27, 2005, 54(20), s. 505-509.

SOVINOVÁ, H. *GHPS - National report - Czech Republic. 2006.* Dostupné na www.szu.cz

Kontakt na autora:

Doc. MUDr. Karel DOHNAL, CSc.,

Ústav veřejného zdravotnictví a preventivního lékařství

2. lékařská fakulta

Univerzita Karlova v Praze

E-mail: karel.dohnal@lfmotol.cuni.cz